

Mażeńskie umowy majątkowe w prawie polskim i w prawie rosyjskim – analiza porównawcza

Uwagi wstępne

Mażeńskie umowy majątkowe tak w prawie polskim, jak i rosyjskim są instytucją prawną umożliwiającą małżonkom ukształtowanie ich stosunków rodzinnych w sposób najlepiej odpowiadający ich potrzebom. W obu porządkach prawnych ustawodawca określił jednak granice, w obrębie których małżonkowie mogą odstąpić od ustroju ustawowego bądź go zmodyfikować. Małżonkowie nie mają zatem w tej materii pełnej swobody. Niewątpliwie jest to wynikiem tak doniosłego znaczenia stosunków małżeńskich, zarówno w relacjach między małżonkami, jak i z osobami trzecimi. Jak wskazuje bowiem praktyka, stosunki majątkowe stanowią źródło wielu konfliktów, zwłaszcza gdy sam związek małżeński przestaje istnieć, dlatego nie można w ich przedmiocie mówić o dowolności czy przypadkowości.

Mażeńskie ustroje majątkowe stanowią przedmiot regulacji pierwszej części kodeksu cywilnego Rosyjskiej Federacji z dnia 30 listopada 1994 r.¹ oraz kodeksu rodzinnego Rosyjskiej Federacji z dnia 29 grudnia 1995 r.² Ujęte zostały w nich zagadnienia dotyczące stosunków majątkowych małżonków, możliwości unieważnienia, zmiany bądź też rozwiązania małżeńskiej umowy majątkowej, a nadto odnoszące się do posiadania, korzystania oraz rozporządzania majątkiem objętym współwłasnością łączną członków gospodarstwa rolnego. Sam kodeks cywilny normuje omawianą problematykę w sposób jedynie lakoniczny. Szczegółowych rozwiązań na-

---

¹ World Intellectual Property Organization, *Civil Code of the Russian Federation*, <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=6775> [dostęp: 28.03.2013].

² *The Family Code of the Russian Federation*, <http://www.jafbase.fr/docEstEurope/RussianFamilyCode1995.pdf>.

leży zatem szukać w kodeksie rodzinnym. W jego ramach ustawodawca wyróżnił ustawowy oraz umowny małżeński ustrój majątkowy.

W prawie polskim tematyką małżeńskich ustrojów majątkowych zajmuje się ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. kodeks rodzinny i opiekuńczy³. O ile uregulowanie to w zakresie ustroju ustawowego można uznać za wyczerpujące, o tyle umowne ustroje majątkowe wymagać będą niekiedy zastosowania przepisów ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny⁴. Jest to zrozumiałe, bowiem małżeńska umowa majątkowa mieści się w pojęciu umowy cywilnoprawnej, którą małżonkowie, składając zgodne oświadczenia woli, wskazują ustrój majątkowy, w jakim chcą pozostawać w czasie trwania małżeństwa. Umowa ta kreuje zatem między nimi stosunek prawny, który może wywoływać różne skutki, np. zmianę stosunku prawnego ustawowej wspólności⁵. Nie ma zatem przeszkód, by w zakresie nieuregulowanym w kodeksie rodzinnym sięgać do instytucji kodeksu cywilnego, jak np. wad oświadczeń woli.

Ustrój ustawowy

W obu porządkach prawych obok ustrojów umownych ustawodawca wskazał ustrój przez siebie preferowany, który obowiązywać będzie między małżonkami w sytuacji, w której nie zdecydują się oni na regulację swych stosunków majątkowych w drodze umowy małżeńskiej. Warto zatem poświęcić mu w tym miejscu chwilę uwagi.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 rosyjskiego kodeksu rodzinnego ustrojem ustawowym jest wspólność majątkowa, określana jako „łączna własność małżonków”. W ustroju tym występują trzy masy majątkowe: majątek wspólny, majątek należący do żony oraz majątek należący do męża. Majątkiem wspólnym jest majątek, którego małżonkowie dorobili się wspólnie w czasie trwania małżeństwa. Stanowi on ich łączną własność, a więc własność

---

³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964 Nr 9, poz. 59.

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny, Dz.U. 1964 Nr 16, poz. 93.

⁵ J. Gajda, T. Smoczyński, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, t. 11, Warszawa 2009, s. 426–427.

bez określonych udziałów każdego z nich. Jest to więc niewątpliwie współwłasność dorobku, tj. dorobku nabytego w czasie małżeństwa⁶.

Składnikami majątku wspólnego mogą być zarówno rzeczy, jak i prawa majątkowe. Spornym jest jednak w doktrynie, czy powyższą masę majątkową mogą zasilać długi małżonków⁷. Ustawodawca rosyjski w otwartym katalogu składników tej masy wymienił: dochody osiągnięte przez małżonków z pracy, działalności gospodarczej czy intelektualnej; otrzymane emerytury, renty, zasiłki, a nadto inne wypłacane kwoty niemające określonego przeznaczenia – np. związane z naprawieniem szkody na osobie. Majątek wspólny tworzą także nabyte w czasie trwania małżeństwa ruchomości i nieruchomości, papiery wartościowe, jak również wkłady kapitałowe w instytucjach kredytowych⁸.

W ustroju wspólności ustawowej ustawodawca chroni małżonka finansowo słabszego, nieuzyskującego dochodów z pracy najemnej lub prowadzenia działalności gospodarczej, z powodu poświęcenia się wychowaniu dzieci, pracy we wspólnym gospodarstwie domowym bądź też z innych uzasadnionych powodów. Wszystkie bowiem przedmioty majątkowe i prawa, które zostaną nabyte po zawarciu związku małżeńskiego, obligatoryjnie stanowią majątek wspólny⁹.

Nadto należy nadmienić, iż udziały małżonków w majątku wspólnym są równe, o ile małżonkowie nie postanowią w tej materii inaczej. Każdy z małżonków może także żądać, by sąd, dokonując podziału dorobku, orzekł o nierówności udziałów. Jest to dopuszczalne np. w celu ochrony interesu jednego z małżonków – w szczególności przy nieuzasadnionym niepodejmowaniu zatrudnienia przez współmałżonka bądź rozporządzaniu składnikami majątku wspólnego ze szkodą dla dobra rodziny¹⁰.

---

⁶ M. Hulist, *Rosja*, [w:] B. Swaczyna, S. Jankiewicz, T. Kot, M. Hulist, *Majątkowe stosunki małżeńskie w prawie zagranicznym*, Warszawa 2003, s. 53.

⁷ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Małżeńskie ustroje majątkowe w prawie rosyjskim*, „Rejent” 2013, nr 1, s. 40.

⁸ *The Family Code of the Russian Federation*, <http://www.jafbase.fr/docEstEurope/RussianFamilyCode1995.pdf>.

⁹ Ibidem.

¹⁰ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Małżeńskie...*, op.cit., s. 53–54.

Zawierając małżeństwo, małżonkowie zachowują swoje majątki. Majątki należące do żony i męża składają się z enumeratywnie wymienionych przez ustawodawcę składników. Zalicza się do nich przedmioty majątkowe nabyte przed zawarciem małżeństwa, jak również po jego zawarciu w drodze darowizny, dziedziczenia bądź innych nieodpłatnych czynności. Ponadto rzeczy indywidualnego użytku, także te nabyte w trakcie trwania małżeństwa ze wspólnych środków, z wyjątkiem jednak kosztowności oraz innych przedmiotów zbytku. Co więcej, prawo do rezultatu działalności intelektualnej, który został wytworzony przez jednego z małżonków, należy wyłącznie do niego¹¹.

Zgodnie z art. 35 ust. 1 i 2 kodeksu rodzinnego posiadanie, korzystanie oraz rozporządzanie majątkiem wspólnym wymaga obopólnej zgody małżonków. Przy czym kodeks rodzinny wprowadza domniemanie istnienia wymaganej zgody w przypadku, gdy czynność jest dokonywana przez jednego z małżonków¹². Skuteczność dokonywanej czynności nie zależy zatem od jej potwierdzenia, jednak z ważnych powodów może zostać ona unieważniona przez sąd przy wykazaniu, że współmałżonek wiedział bądź powinien był wiedzieć o braku zgody na jej dokonanie¹³.

Polski kodeks rodzinny i opiekuńczy w zasadzie reguluje tę tematykę w sposób zbliżony, niewątpliwie oparty na podobnych zasadach. Ustrojem ustawowym zgodnie z art. 31 k.r.o. jest urządzenie wspólności ustawowej, w którym występują trzy masy majątkowe: majątek wspólny, majątek osobisty żony oraz majątek osobisty męża. Majątek wspólny obejmuje przedmioty majątkowe nabyte w czasie trwania wspólności przez oboje małżonków, jak i przez jednego z nich. Przy tym należy zaznaczyć, iż sformułowanie „przedmioty majątkowe” oznacza nie fizycznie istniejące przedmioty, a prawa majątkowe z nimi związane¹⁴.

Ustawodawca polski w sposób tożsamy z ustawodawcą rosyjskim wskazuje otwarty katalog składników zasilających tę masę. Należą do nich pobrane wynagrodzenie za pracę oraz dochody z innej działalności zarobko-

¹¹ Ibidem, s. 43.

¹² *The Family Code of the Russian Federation*, <http://www.jafbase.fr/docEstEurope/RussianFamilyCode1995.pdf>.

¹³ A. Brzezińska, *Intercyzy – umowy małżeńskie*, Warszawa 2007, s. 35.

¹⁴ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2012, s. 82.

wej małżonków, dochody pozyskiwane z majątku wspólnego i majątków osobistych, środki zgromadzone na rachunku otwartego i pracowniczego funduszu emerytalnego każdego z małżonków, kwoty składek zewidencjonowanych na subkoncie, o którym mowa w art. 40a ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Stanowią one współwłasność łączną, bezudziałową¹⁵. Każdy z małżonków uprawniony jest do współposiadania i korzystania z rzeczy zasilających majątek wspólny w takim zakresie, w jakim da się to pogodzić ze współposiadaniem i korzystaniem z tych składników przez współmałżonka. Można zatem mówić o ochronie małżonka ekonomicznie słabszego, gdyż ustawodawca nie uzależnia powyższych uprawnień od wielkości pozyskiwanych dochodów czy nakładu pracy.

Podobieństwa występują również w przedmiocie wielkości udziałów w majątku wspólnym, mającej znaczenie w przypadku ustania omawianego ustroju. Podkreślają one jedną z naczelných zasad prawa rodzinnego, jaką jest równouprawnienie małżonków¹⁶. Udziały te są równe, jednakże z ważnych powodów każdy z małżonków może żądać ich ustalenia z uwzględnieniem stopnia, w jakim każdy z nich przyczynił się do powstania majątku wspólnego. Zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego ważne powody występują w szczególności w sytuacji, gdy jeden z małżonków rażąco lub uporczywie naruszał swe obowiązki wobec rodziny, nie przyczynił się do powstania majątku wspólnego stosownie do swych sił i możliwości zarobkowych¹⁷.

Majątki osobiste małżonków zasilają składniki majątkowe ujęte przez ustawodawcę w katalogu zamkniętym. Art. 33 k.r.o. wymienia wśród nich między innymi: przedmioty majątkowe nabyte przed powstaniem wspólności, nabyte tytułem dziedziczenia, zapisu, darowizny – w braku odmiennej woli spadkobiercy bądź darczyńcy, prawa majątkowe wynikające ze wspólności łącznej podlegającej odrębnym przepisom, prawa niezbywalne mogące przysługiwać wyłącznie jednej osobie czy też przedmio-

---

¹⁵ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2012, s. 156.

¹⁶ T. Smoczyński, *Prawo...*, op.cit., s. 87.

¹⁷ Post. SN z 30.11.1972 r., III CRN 235/72, OSNC 1973, Nr 10, poz. 174 i post. SN z 26.11.1973 r., III CRN 227/73, OSNC 1974, Nr 11, poz. 189.

ty majątkowe uzyskane z tytułu nagrody za osobiste osiągnięcia jednego z małżonków.

Odmienne niż w ustroju ustawowym rosyjskim, każdy z małżonków uprawniony jest do wykonywania zarządu majątkiem wspólnym i każdy może wykonywać go samodzielnie. Przy tym niezbędne jest, by małżonkowie współdziałali ze sobą w jego wykonywaniu, celem uniknięcia wzajemnie sprzecznych czynności. Ustawodawca polski nie wprowadza domniemania zgody małżonka, a wskazuje katalog czynności, do których dokonania jest ona niezbędna. Brak zgody skutkować będzie bezskutecznością zawieszoną, dającą możliwość potwierdzenia owej czynności. Wyjątkiem są czynności jednostronne, w których brak zgody oznacza ich bezwzględną nieważność¹⁸.

Nadto warto zaznaczyć istniejące w polskim k.r.o., a nieznanne w rosyjskim kodeksie rodzinnym, prawo sprzeciwu małżonka wobec czynności zarządu majątkiem wspólnym oraz możliwość zastąpienia zgody małżonka do dokonania danej czynności zezwoleniem sądu opiekuńczego. Ostatnia z instytucji w piśmiennictwie rosyjskim cieszy się dużym uznaniem i postuluje się jej wprowadzenie także do porządku prawnego Federacji Rosyjskiej. Umożliwia ona bowiem utrzymanie równowagi między interesami małżonków oraz zabezpiecza ochronę praw osób trzecich¹⁹.

Ustroje umowne

Zarówno w polskim, jak i w rosyjskim kodeksie rodzinnym ustawodawca przewidział obok ustroju ustawowego także ustroje umowne, kształtujące stosunki majątkowe małżonków w sposób odmienny od modelowego ustroju wspólności majątkowej. Nie można jednak, jak to miało miejsce w ustroju ustawowym, wskazać tak wielu podobieństw między regulacjami prawnymi obu tych państw. Na pierwszy plan wysuwają się tymczasem różnice, które należy wyraźnie zaakcentować.

Rosyjski kodeks rodzinny, podobnie jak polski, zezwala małżonkom na zawarcie małżeńskiej umowy majątkowej zarówno przed, jak i po wstą-

---

¹⁸ J. Ignaczewski, [w:] *Małżeńskie prawo majątkowe*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2011, s. 78–79.

¹⁹ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Małżeńskie...*, op.cit., s. 50.

pieniu w związek małżeński. Należy przy tym zaznaczyć, iż w sytuacji, gdy dokonują jej nupturienti, umowa zaczyna obowiązywać dopiero od dnia rejestracji zawarcia małżeństwa²⁰. Takiego rozwiązania brak jest bez wątpienia w polskim systemie prawnym, w którym intercyza przedmałżeńska swe obowiązywanie rozpoczyna z chwilą wstąpienia w związek małżeński. W literaturze dopuszcza się również wskazanie przez nupturientów późniejszej daty wejścia w życie intercyzy niż chwila zawarcia małżeństwa²¹.

Brak systemu rejestracji małżeńskich umów majątkowych, podnoszącego poziom bezpieczeństwa obrotu prawnego, wielokrotnie poddawany był krytyce. W literaturze akcentuje się, iż ochrona osób trzecich przewidziana w art. 47¹ k.r.o. nie jest dostosowana do wymogów obrotu wolnorynkowego, a zwłaszcza małżonków prowadzących na własny rachunek działalność gospodarczą. Stąd też narasta potrzeba wprowadzenia powszechnie dostępnego rejestru zawierającego dane o stosunkach majątkowych małżeńskich danej osoby²². Podmioty dokonujące czynności prawnych z małżonkami (małżonkiem) mogłyby zapoznać się z informacjami na temat wiążącego ich ustroju majątkowego. Zasadnie podkreśla się jednak, iż takie rozwiązanie jest dość kosztowne²³.

Obecnie namiastki wspomnianego rejestru można doszukiwać się w art. 27 k.s.h. Na jego podstawie współmałżonek współnika spółki jawnej może żądać wpisania do rejestru wzmianki o umowie dotyczącej stosunków majątkowych między małżonkami. Praktyczne znaczenie tego przepisu wyrażają wynikające z ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym zasady jawności materialnej i formalnej rejestru²⁴. Zgodnie z pierwszą z nich nikt nie może zasłaniać się nieznanomością wpisu w rejestrze od dnia jego ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Druga natomiast gwarantuje jawność rejestru oraz prawo każdego do przeglądania akt rejestrowych²⁵.

²⁰ A. Brzezińska, *Intercyzy...*, op.cit., s. 36–37.

²¹ J. Gajda, T. Smyczyński, [w:] *System...*, op. cit., s. 433.

²² A. Dyoniak, *Prowadzenie działalności gospodarczej a umowna zmiana ustawowego ustroju majątkowego małżeńskiego*, „Rejent” 1995, nr 2, s. 27.

²³ A. Dyoniak, *Majątkowe...*, op.cit., s. 111.

²⁴ J. Ignaczewski, *Małżeńskie...*, op.cit., s. 186–187.

²⁵ Ustawa z dnia 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, Dz.U. 1997, Nr 121, poz. 769 ze zm.

Jako rozwiązanie tymczasowe niektórzy autorzy proponują zamieszczenie w akcie małżeństwa wzmianki o zawarciu małżeńskiej umowy majątkowej i jej rodzaju. Notariusz sporządzający intercyzę miałby obowiązek zgłoszenia tego faktu, natomiast kontrahent małżonków, pozyskawszy powyższą informację, obowiązek domagania się od małżonków wyjaśnień w tym przedmiocie. Jego zaniedbanie skutkowałoby wyłączeniem ochrony z art. 47¹ k.r.o.²⁶

Interesującym rozwiązaniem, niedopuszczalnym w polskim systemie prawnym, jest wyrażana w literaturze rosyjskiej możliwość nadania intercyzie mocy wstecznej. Małżonkowie mogą zatem swą zgodną wolą przyjąć, iż postanowienia umowy znajdować będą zastosowanie także do ich stosunków powstałych przed jej zawarciem²⁷. Polski k.r.o. nie zawiera w tym przedmiocie regulacji. W doktrynie jednomyślnie wskazuje się jednak, iż wyłącznie sąd ma prawo, w wyjątkowych wypadkach, ustanowić przymusową rozdzielną majątkową z dniem wcześniejszym niż dzień wytoczenia powództwa. Wspomniane rozwiązanie dotyczy jednak jedynie ustroju przymusowego i nie należy przenosić go na płaszczyznę ustrojów umownych²⁸.

Rosyjska umowa majątkowa dla swej skuteczności wymaga formy pisemnej notarialnie poświadczonej. W braku zachowania powyższych wymogów czynność prawna dotknięta jest sankcją bezwzględnej nieważności²⁹. Podobne uwagi należy odnieść również do intercyzy na gruncie prawa polskiego. Ustawodawca wprost przewidział dla niej formę aktu notarialnego, której naruszenie powoduje bezwzględną nieważność umowy. Powyższe oznacza, iż intercyza *ex tunc* nie wywołuje żadnych skutków prawnych, które strony zamierzały nią wywołać. Tak więc jeżeli nupturienti zawarli, z naruszeniem przepisów o formie, małżeńską umowę majątkową, na mocy której chcieli wprowadzić ustrój rozdzielnności majątkowej, w wypadku tym z chwilą zawarcia małżeństwa powstaje ustawaowa wspólność majątkowa. Jeżeli natomiast zawarcie intercyzy nastąpiło już

---

²⁶ A. Dyoniak, *Majątkowe prawo małżeńskie wybranych państw europejskich na tle prawa polskiego*, Warszawa 1992, s. 111.

²⁷ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Małżeńskie...*, op.cit., s. 54.

²⁸ J. Gajda, T. Smyczyński, [w:] *System...*, op.cit., s. 433.

²⁹ M. Hulist, *Rosja*, [w:] B. Swaczyna, S. Jankiewicz, T. Kot, M. Hulist, *Majątkowe...*, op.cit., s. 57.

w trakcie trwania małżeństwa, między małżonkami nadal będzie istniał ten ustrój majątkowy, który funkcjonował przed zawarciem owej nieskutecznej umowy³⁰.

W zasadzie rosyjska umowa majątkowa winna być dokonana wyłącznie osobiście przez małżonków (odpowiednio przyszłych małżonków). Zagadnienie dopuszczalności jej zawarcia przez pełnomocnika jest bowiem mocno dyskusyjne w piśmiennictwie³¹. Tymczasem w Polsce dominujące stanowisko opowiada się za rozwiązaniem przeciwnym. Ustawodawca nie nadał tej czynności charakteru osobistego, zatem niedopuszczalność jej zawarcia przez pełnomocnika stanowiłaby zbyt daleko idące ograniczenie swobody umów³². Co więcej, skoro k.r.o. zezwala na zawieranie małżeństwa w powyższy sposób, to tym bardziej nie powinno się negować tej możliwości w przypadku samej intercyzy³³.

W prawie rosyjskim małżonkowie w intercyzie mogą ustanowić między sobą reżim wspólności majątkowej na zasadach właściwych dla współwłasności w częściach ułamkowych bądź rozdzielności majątkowej rozciągającej się na cały ich majątek, bądź wyłącznie na jego część. Dopuszczalne jest nadto rozszerzenie wspólności łącznej na majątki odrębne należące do każdego z małżonków. Regulacja wynikająca z umowy może dotyczyć majątku zarówno obecnego, jak i przyszłego³⁴. W piśmiennictwie podkreśla się, że małżonkowie mogą wykorzystać jako podstawę wybieranego przez siebie ustroju umownego ustawowy ustrój majątkowy, zmieniając lub wzbogacając jego zasady. Tak więc mogą postanowić, iż np. czynności prawne przekraczające daną kwotę muszą być dokonywane za pisemną zgodą współmałżonka³⁵.

Kodeks rodzinny nie zawiera szczegółowych unormowań umownych ustrojów majątkowych. Oznacza to, iż duża swoboda w tym zakresie zo-

³⁰ J. Gajda, T. Smyczyński [w:] *System...*, op.cit., s. 443.

³¹ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Małżeńskie...*, op.cit., s. 54.

³² T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001, s. 145.

³³ G. Jędrejek, *Zawarcie intercyzy przez pełnomocnika*, „Rejent” 2011, nr 6, s. 10–11.

³⁴ M. Hulist, *Rosja*, [w:] B. Swaczyna, S. Jankiewicz, T. Kot, M. Hulist, *Majątkowe...*, op.cit., s. 57.

³⁵ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Małżeńskie...*, op.cit., s. 56.

stała przyznana stronom, które same decydują, jakie treści winny znaleźć się w dokonywanej przez nich intercyzie. Przykładowo umowa majątkowa może określać sposób korzystania przez jednego z małżonków z przedmiotów zasilających majątek odrębny drugiego małżonka, zasady ponoszenia wydatków z przeznaczeniem na utrzymanie rodziny bądź drugiego małżonka w sytuacji rozvodu przez małżonka winnego rozkładu pożycia. Nadto może wskazywać, które składniki majątkowe przypadną małżonkom w momencie rozwiązania małżeństwa. Co więcej, dozwolone jest ustanowienie w umowie warunków i terminów, od których zależeć będą określone w umowie prawa i obowiązki. W szczególności małżonkowie mogą ustalić, iż wybrany przez nich ustrój obejmie majątek, który zostanie nabyty w określonym czasie³⁶.

Co więcej, zauważa się, iż w wyniku zawarcia intercyzy powstają między małżonkami najczęściej ustroje mieszane, łączące elementy charakterystyczne dla wspólności i rozdzielności. Przykład stanowi intercyza, w której małżonkowie obejmują wspólnością mieszkanie, a dochody uzyskiwane z korzystania z wyników ich twórczości rozdzielnością. Majątek, którego przynależność do poszczególnych reżimów nie została uregulowana, należy do współwłasności łącznej małżonków³⁷.

Zakres swobody małżonków został jednak w pewnym stopniu ograniczony przez ustawodawcę. Ma to na celu przede wszystkim ochronę stron umowy. W intercyzie niedopuszczalne jest zatem, zgodnie z art. 42 ust. 3 kodeksu rodzinnego, zawarcie postanowień: ograniczających zdolność prawną bądź zdolność do czynności prawnych małżonków; ograniczających prawo małżonków do zwrócenia się do sądu w celu obrony swych praw; regulujących małżeńskie stosunki niemajątkowe; regulujących prawa i obowiązki małżonków względem dzieci; ograniczających prawo niezdolnego do pracy małżonka do otrzymania środków utrzymania, jak również tych, które stawiają jednego z małżonków w skrajnie niekorzystnym położeniu lub są sprzeczne z podstawowymi zasadami prawa rodzinnego³⁸.

³⁶ A. Brzezińska, *Intercyzy...*, op.cit., s. 37.

³⁷ A. Lutkiewicz-Rucińska, *Małżeńskie...*, op.cit., s. 56.

³⁸ *The Family Code of the Russian Federation*, <http://www.jafbase.fr/docEstEurope/RussianFamilyCode1995.pdf>.

Zamieszczenie w umowie majątkowej wskazanych powyżej ustaleń może prowadzić do nieważności całej umowy bądź w przypadku postanowień stawiających stronę w skrajnie niekorzystnej sytuacji tylko jej części. O uchyleniu postanowień decydować będzie każdorazowo sąd na żądanie małżonka³⁹.

W prawie polskim małżonkowie nie mają tak szeroko zarysowanej swobody kształtowania swych stosunków majątkowych w drodze umowy. Granice dopuszczalnej treści intercyzy wyznacza w pierwszej kolejności art. 47 § 1 k.r.o. wskazujący, jakie rodzaje umów majątkowych mogą małżonkowie zawrzeć⁴⁰. Oznacza to, iż zawarcie innej umowy majątkowej jest niedopuszczalne (nie dotyczy to jednak możliwości wprowadzenia umową majątkową wspólności ustawowej)⁴¹. Z powyższego wynika, iż małżonkowie mogą intercyzą dokonać wyboru jednego z czterech ustrojów majątkowych: wspólność majątkowa rozszerzona, wspólność majątkowa ograniczona, rozdzielność majątkowa oraz rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków, a następnie zastąpić nim ustrój wspólności ustawowej bądź ten z uprzednio zawartej umowy⁴².

Małżeńska umowa majątkowa winna objąć wszystkie postanowienia małżonków dotyczące wybranego przez nich ustroju. Rozszerzając wspólność majątkową, małżonkowie są zatem zobligowani wskazać w umowie, jakie rodzaje przedmiotów majątkowych / jaka indywidualnie oznaczona rzecz, objęte zgodnie z ustawą majątkiem osobistym, wejdą do wspólności (w przypadku wybrania wspólności ograniczonej jakie wejdą do majątków osobistych)⁴³. Jednakże nie mają w tym zakresie pełnej swobody, gdyż art. 49 § 1 k.r.o. stanowi, na jakie kategorie rzeczy lub praw nie można rozszerzyć wspólności majątkowej. W przypadku ustanowienia rozdzielności majątkowej lub rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków w intercyzie, poza wyborem ustroju, nie muszą znaleźć się żadne inne posta-

---

³⁹ M. Hulist, *Rosja*, [w:] B. Swaczyna, S. Jankiewicz, T. Kot, M. Hulist, *Majątkowe...*, op.cit., s. 58.

⁴⁰ J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 40–41.

⁴¹ J. Gajda, T. Smyczyński [w:] *System...*, op.cit., s. 430.

⁴² E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie ustroje majątkowe*, Warszawa 2010, s. 117.

⁴³ Ibidem.

nowienia⁴⁴. Jednakże wolą stron może być ustalenie innych niż w art. 51³ reguł obliczania dorobków, na co zezwala im ustawodawca. Z mocy postanowień art. 50¹ k.r.o. treścią intercyzy mogą być objęte także dyspozycje dotyczące wysokości udziałów małżonków po ustaniu ustroju umownej wspólności ustawowej. Małżonkowie mogą zatem odstąpić od kodeksowej zasady równości udziałów i przyjąć w tym przedmiocie własne ustalenia.

W doktrynie polskiej podkreśla się, że treść małżeńskiej umowy majątkowej nie może być sprzeczna z zasadami prawa rodzinnego, np. zasadą równouprawnienia małżonków. W związku z powyższym nieważne byłoby np. postanowienie intercyzy wyłączające ze wspólności pobrane wynagrodzenie za pracę/inne usługi tylko jednego małżonka⁴⁵. Jednakże respektowanie zasady równych praw i obowiązków małżonków nie oznacza jej mechanicznego stosowania. Możliwe jest zatem, by majątek wspólny został rozszerzony nierównomiernie kosztem majątku osobistego każdego małżonka. Ocena winna być dokonywana z wyjątkową ostrożnością oraz przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności⁴⁶.

Poza przepisami k.r.o. do małżeńskich umów majątkowych znajdują zastosowanie także przepisy k.c. o czynnościach prawnych (o ile dane zagadnienie nie zostało odmiennie uregulowane w k.r.o.). W szczególności do umów tych stosuje się art. 58 k.c. Oznacza to, iż treść intercyzy nie może naruszać norm bezwzględnie obowiązujących ani zasad współżycia społecznego⁴⁷. Co więcej, niedopuszczalne jest zawarcie w niej postanowień wprowadzających ustrój majątkowy nieznan w polskim k.r.o., kształtujących ustrój majątkowy w sposób łączący elementy ustroju ustawowego i umownego, zmieniających zasady zarządu majątkiem wspólnym, modyfikujących zasady odpowiedzialności małżonków za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich⁴⁸.

---

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ G. Bieniek, *Umowne ustroje majątkowe*, „Rejent” 2005, nr 9, s. 116.

⁴⁶ J.S. Piątowski, [w:] idem, *System Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego*, cz. I, Wrocław 1985, s. 514–515.

⁴⁷ E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie...*, op.cit., s. 118.

⁴⁸ E. Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2010, s. 35.

Po nowelizacji k.r.o. w 2004 r. wyrażone zostało stanowisko dopuszczające wybranie przez małżonków ustroju mieszanego, np. częściowo rozszerzającego, a co do innych składników majątkowych ograniczającego wspólność majątkową. Opierało się ono na założeniu liberalizacji prawa majątkowego, poszerzenia możliwości wyboru ustroju, a także wykładni gramatycznej art. 47 § 1 k.r.o. Stanowisko to spotkało się jednak ze znaczną krytyką doktryny⁴⁹. Przeważająca część autorów opowiada się bowiem za *numerus clausus* małżeńskich ustrojów majątkowych⁵⁰. Argumentuje się przy tym, iż nowa treść omawianego artykułu nie daje wystarczającej podstawy do ustalenia mieszanego ustroju. Podkreśla się także skutki, jakie taki ustrój mógłby wywołać w stosunkach małżonków z ich wierzycielem. Skuteczność małżeńskiej umowy majątkowej względem osoby trzeciej zależy nie tylko od tego, czy osoba ta wiedziała o fakcie zawarcia umowy, ale również o jej rodzaju. Elementy te są niezbędne dla oceny wypłacalności kontrahenta. Biorąc pod uwagę brak w Polsce rejestru umów majątkowych, w przypadku wybrania ustroju mieszanego wierzyciel nie mógłby zapoznać się z treścią umowy, a więc jego ochrona uległaby osłabieniu. Można zatem jedynie *de lege ferenda* dopuścić ukształtowanie zakresu majątku wspólnego i osobistego w ramach wspólności umownej, jednakże tylko po wcześniejszym utworzeniu ogólnodostępnego rejestru umów majątkowych, chroniącego interesy wierzyciela⁵¹.

Poza modyfikacją wyrażoną w treści art. 50 k.r.o. małżonkowie nie mogą w drodze umowy uregulować zasad odpowiedzialności za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich, a więc np. postanowić, że z majątku wspólnego będą odpowiadać tylko za długi powstałe w określonym czasie, czy też tylko za niektóre rodzaje zobowiązań. Nie oznacza to jednak, że umowa majątkowa nie wpływa na odpowiedzialność za zobowiązania. Jak zostało już zaznaczone w uwagach dotyczących umów mieszanych, poprzez wskazanie w intercyzie składników wchodzących w skład poszczególnych majątków pośrednio wpływa się na poszerzenie

---

⁴⁹ J. Gajda, T. Smyczyński, [w:] *System...*, op.cit., s. 431.

⁵⁰ Tak np. G. Bieniek, *Umowne...*, op.cit., s. 114; E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie...*, op.cit., s. 117; J. Gajda, T. Smyczyński, [w:] *System...*, op.cit., s. 431.

⁵¹ J. Gajda, T. Smyczyński, [w:] *System...*, op.cit., s. 432–433.

bądź ograniczenie możliwości przymusowego dochodzenia wierzytelności przez wierzyciela⁵².

W piśmiennictwie wyrażony został również pogląd, zgodnie z którym niedopuszczalne jest zamieszczenie w umowie majątkowej postanowień dotyczących innych umów, np. o dział spadku, o zniesienie współwłasności, jeżeli stronami tych umów są nie tylko małżonkowie, a również osoby trzecie⁵³. Przemawia za tym jasność umownej regulacji stosunków prawnych. Co więcej, niezwykle spornym zagadnieniem jest dopuszczalność zastrzeżenia w intercyzie warunku i terminu. Zarysowały się w tym przedmiocie cztery stanowiska. Pierwsze z nich uznaje takie zastrzeżenie za w pełni dopuszczalne⁵⁴. Drugie – za niedopuszczalne, co wydaje się sprzeczne z wolą ustawodawcy, który nie zakazał tego wprost, jak to uczynił w przypadku innych czynności prawnych⁵⁵. Zgodnie z trzecim stanowiskiem niedozwolone jest tylko zastrzeżenie warunku. Zdaniem autora tego poglądu małżeńskie umowy majątkowe zawierane przed zawarciem małżeństwa są związane ze szczególnym, nieznanym k.c. rodzajem terminu, który jest określony przez *dies incertus an incertus quando*⁵⁶. Na wyróżnienie zasługuje również ostatni pogląd prezentowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Zakłada on wprawdzie dopuszczalność zastrzeżenia terminu – ale wyłącznie początkowego, nie końcowego (małżonkowie nie mogą również dokonać okresowego wyłączenia wspólności). Wspólność majątkowa może zatem nie tylko ustać z chwilą zawarcia intercyzy, lecz także z upływem późniejszego, oznaczonego przez strony terminu⁵⁷. Biorąc pod uwagę różnorodność prezentowanych wyżej poglądów, można wysunąć postulat *de lege ferenda* jednoznacznego rozstrzygnięcia przez ustawodawcę powyższego zagadnienia. Usunęłyby to zapewne wszelkie wątpliwości interpretacyjne i służyłyby pewności obrotu.

⁵² J. Ignaczewski, *Małżeńskie...*, op.cit., s.183.

⁵³ G. Bieniek, *Umowne...*, op.cit., s. 116.

⁵⁴ T. Sokołowski, *Intercyza łącząca postanowienia rozszerzające i ograniczające wspólność majątkową*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2005, t. 14, s. 761.

⁵⁵ G. Jędrejek, *Intercyzy: pojęcie, treść, dochodzenie roszczeń*, Warszawa 2011, s. 99.

⁵⁶ Ibidem, s. 100.

⁵⁷ Wyrok SN z dnia 25.06.2003 r., III CKN 545/01, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna 2004*, nr 9, poz. 143.

W prawie rosyjskim intercyza może być w każdym czasie zmieniona lub rozwiązana. Wymagane jest w tym przypadku porozumienie małżonków, wyrażone w tej samej formie, w której umowa została zawarta. W braku owego porozumienia intercyza może być zmieniona lub rozwiązana wyłącznie w drodze orzeczenia sądowego na żądanie jednego z małżonków, po spełnieniu przesłanek wskazanych w rosyjskim kodeksie cywilnym⁵⁸. Z wyjątkiem ostatniego rozwiązania, w prawie polskim możemy dostrzec w tej materii podobieństwa. Tu również zmieniona lub rozwiązana może być każda umowa majątkowa – zarówno zawarta przed, jak i po zawarciu samego małżeństwa. Wymaga to jednak zawsze porozumienia nupturientów bądź odpowiednio małżonków. Dodatkowo ustawodawca rozstrzyga, jaki ustrój majątkowy obowiązywać będzie małżonków w przypadku rozwiązania intercyzy w trakcie trwania małżeństwa. Nie wywołuje także wątpliwości konieczność dokonania takiej umowy w formie aktu notarialnego. Ponadto zaznaczenia wymaga, iż jej skutki nigdy nie mają mocy wstecznej. Rozciągają się zawsze na przyszłość, od momentu samego zawarcia umowy⁵⁹.

Małżeńska umowa majątkowa, zgodnie z art. 43 ust. 3 rosyjskiego kodeksu rodzinnego, przestaje obowiązywać z chwilą ustania małżeństwa, co nie dotyczy jednak obowiązków, które były w niej przewidziane na okres po ustaniu związku⁶⁰. Mimo braku wyraźnego przepisu regulującego tę kwestię w polskim k.r.o. zauważyć należy, iż ustanie małżeństwa jest niewątpliwie jedną z przyczyn, z powodu których intercyza przestaje obowiązywać. Wśród innych można wymienić ustanowienie przez sąd przymusowej rozdzielności majątkowej bądź wspomnianą wcześniej zmianę lub rozwiązanie dotychczasowej umowy.

---

⁵⁸ M. Hulist, *Rosja*, [w:] B. Swaczyna, S. Jankiewicz, T. Kot, M. Hulist, *Majątkowe...*, op.cit., s. 58.

⁵⁹ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia.*, Warszawa 2001, s. 149.

⁶⁰ *The Family Code of the Russian Federation*, <http://www.jafbase.fr/docEstEurope/RussianFamilyCode1995.pdf>.

Summary

The aim of the following paper is to present the institution of the prenuptial and postnuptial marriage contracts in Polish and Russian law. The Author tries to point out the similarities and differences of both legal systems. In Poland these regimes are regulated in one act – Family and Guardianship Code, in Russia are partly regulated in the Civil Code of the Russian Federation and more widely in the Family Code of the Russian Federation. In both systems legislator admits the contractual property regimes, opposite the statutory property regime. The Author focus on pointing out such issues as conclusion of the marriage contract, its content and the limitations of freedom of concluding the marriage contracts.

Абстракт

Цель этой статьи заключается в представлении вопросов брачных контрактов в польском и русском праве. Автором предпринята попытка определить сходства и различия в этих двух правовых системах. В Польше, институт семейных договор регулируется в Кодексе о семье и опеке, в России вышеуказанный вопрос представлен в Гражданском кодексе и более подробно в Семейном кодексе Российской Федерации. В обеих системах, законодательный орган разрешил режимы брачных контрактов наряду с системой основанной на уставе. Автор сосредоточил внимание на развитии таких понятий, как заключение брачного договора, его содержание и ограничения.